

τ Veronikan

Nr 1/2011

T-Veronikan ges ut av Örebro Läns Botaniska Sällskap. Bidrag till tidningen, synpunkter på innehållet och tips om botaniska händelser mottages tacksamt av redaktionen. Citat ur T-Veronikan får göras, om källan anges. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera insända bidrag.

Ansvarig utgivare

Per Erik Persson

Redaktion

Ingrid Engström 019-25 02 01
sven.engstrom@app.ephone.se

Arne Holmer 0582-407 58
arne.holmer@telia.com

Åke Lindström 019-24 40 49
ake.lindstrom38@telia.com

Björn Nordzell 019-24 40 31
bjorn.nordzell@telia.com

Layout och materialmottagare:
Lena Bjärmark 0587-137 70
eller 0701-75 7125
bjarmark@gmail.com

Omslagsbilder

Purpurknipprot *Epipactis atrorubens* växer på kalkrika, torra, sandiga eller steniga marker. Arten är allmän på Gotland, mindre allmän på Öland, växer för övrigt sällsynt från norra Skåne till Torne lappmark. Återfinns i båda våra nya naturreservat, Vinteråsen och Nasta marmorbrott, som beskrivs i detta nummer. Purpurknipproten, som blommar i juli, har en stark doft av vanilj - därav en tidigare benämning, vaniljknipprot. Blommorna besöks ofta av steklar,

Skogsstarr *Carex sylvatica* kan man finna i lundar och lövskogar på kalkrik mulljord. Växer, förutom i Skåne, på Öland och Gotland, på kalkrika lokaler i Svealand. En lokal i vår närhet är naturreservatet Vinteråsen.

Text och illustrationer: Björn Nordzell

Manusstopp för

T-Veronikan

nr 2/2011   11 mars

Utgivningsplan:

4 nr, febr, april, sept, dec

Annonspriser, kr:

	1 inf	2-4 inf
Helsida	1000	800
Halvsida	700	600
Kvartssida	500	400
Åttondel	350	300

ISSN 1402-2419

Ordföranden har ordet

Per Erik Persson. Foto: Arne Holmer

Tidiga vårens blommande träd

Redan innan all snö smält blommar sälg och al. Bengt Ehnström känd skogsentomolog kom förra året med en bok om sälg och insekter. **Sälg – livets viktigaste frukost.** Den är utgiven av Centrum för biologisk mångfald vid Sveriges Lantbruksuniversitet.

Hanexemplar av **sälg** är stora producenter av nektar och pollen. Här får övervintrande humledrottningar, vildbin och övervintrande fjärilar nektar och pollen som ger energi nog för att de skall kunna reproducera sig. Från blommande sälgar hör man insekternas surr på långt håll.

Sälgens hanhängen är av stort näringvärde för vårens första fjärilar, humlor och bin.

Sälgen ger stora ekosystemtjänster. I vår tid då pollinerande insekter minskar med ändrade brukningsformer är det därför viktigt att behålla all sälg som finns i landskapet. Blommar bra gör den endast med öppna förhållanden som i bryn vid vägar och på tomter. Flera borde ha någon sälg i sin närhet.

Sälgen är ett av våra pionjärträd och kommer direkt på öppen jord i naturlandskapet mest efter skogsbränder eller stormfällningar av skogen. Den producerar enorma mängder frö som har ullhår och sprids med vinden. Tillväxten är snabb och blommande träd kan vara bara något årtionde gamla.

Men sälgarna är seglivade. Levande ruiner av sälg, murkna stammar med band av levande ved kan stå i de nordliga barrskogarna under århundraden. De lutar nästan alltid och stam-

marna är täckta med grön lunglav. Sälgved kan ligga levande i markytan utan gröna skott under lång tid. När skogen brunnit eller stormfällts, och nuförtiden efter kalhugning, börjar den att på nytt skjuta skott.

Sälgens honhängen bjuder också på energirik nektar.

Låt alla sälgar som finns stå kvar. De är både vackra med sin tidiga blomning och har avgörande betydelse för pollinerande insekter.

Alarna blommar samtidigt eller före sälgen. Men de är vindpollinerade och man ser hur de under hösten bildade hängena sträcker på sig och blir fulla med pollen.

De producerar mycket frö som sitter kvar i de kottelika hängena långt in på vintern, då de ger föda åt flockar av siskor. Man kan också se små grupper av stjärtneslar.

Gråalen är liksom sälgen ett pionjärträd men den blir inte gammal, sällan mer än femtio år. Den är vanlig från norr ner till limes norrlandicus. På landhöjningstränderna vid Bottniska viken är den första trädet. En bård tätt med gråal, fem till tio meter bred löper utmed stränderna.

I östra Finland dominerade den för något århundrade sedan skogarna i hela landskap där svedjebruk då var den förhärskande odlingsformen. Skogen svedjades i snitt vart fyrtionde år. Alar liksom ärtväxter lever i symbios med kvävefixerande organismer. Deras lövförna kvävegödselar marken.

Tipp-Åke och Dill-Lars

[Lars Löfgren lars.lofgren.arboga@telia.com](mailto:Lars.Löfgren_lars.lofgren.arboga@telia.com)

”Den floristiske ekologen bör vänja sig vid att betrakta varje art och avart som en lika intressant storhet i varje ekologiskt sammanhang” (Malmgren 1979).

Länge såg botanisterna ogräsmarker som mindre värdefull miljö för floran. Grustag, tippor och utkast kring kyrkogårdar och boningar gick man förbi. Med få undantag ansågs de prydnadsodlade arternas första uppdykande i det vilda vara ointressant.

Tankeställare saknades inte ens på 1800-talet. Almquist (1965) berättar t.ex. om vattenpesten som, utan att botanisterna reagerade, hotade att fylla ån i Uppsala och grävdes upp för bortforsling per hästlass.

Om floran på våra skräpmarker skrev Aulin (1914), botanist med provår som lärare vid Örebro Karolinska läroverk: *”fäster han med allt skäl uppmärksamheten vid den stora betydelse för kommande forskare beträffande dylika växter att hafva tillgång till så många uppgifter som möjligt om deras växtlokaler samt om tiden för deras uppträdande hos oss. Komma de att så småningom blifva varaktiga medlemmar af den svenska floran, är det ju af största intresse att kunna följa deras framträngande och utbredning. Försvinna de åter, saknar det ju ej heller sitt intresse att finna antecknad, när och hvar dylika växter hafva uppträdt... Af samma skäl som d:r Witte uppmanar jag Tidskriftens läsare att hvar i sin stad ägna uppmärksamhet åt dylika platsers växtlighet och sedan glädja landets botaniskt intresserade med gjorda rön och iakttagelser.”*

Innan soptippfloristiken blev en modefluga besöktes visserligen en och annan kyrkogårdssomgivning, soptipp och ödetomt av Närkebotanister. Något som numera kan tyckas självklart men som fram till 1990-talet gjordes under viss vända för hur artlistorna skulle tas emot.

Redan tidigare hade lagårdsbackarna och bondgårdsfloran fått ett visst godkännande och hade delvis studerats ingående på några håll. Gator och gårdar var tidigt accepterade inom floristiken, främst p.g.a. deras kulturhistoriska värde genom förekomsten av *”ädlare gårdsväxter”*.

Jansson (1936) noterade ulltistel på *”en sophög”* och järnvägsväggsspridda arter ansåg Erik Almquist (1957) vara värda en närmare granskning, som i Närke påbörjades på 1920-talet tillsammans med Edward Broddeson.

Soptippfloristiken hade under 1950- och 1960-talen flera föregångare i Närke. Nils-Peter Eckerbom (1964a) konstaterade, med ekologisk klarblick för renhållningsverkets soptipp, uttalat den vid Oset i Örebro, att *”ett hårvatten kunde sticka upp bredvid en stinknäva, en fotspray invid en hästhovsört, en rakbomb intill en kardborre... Vegetationen var artrik, inte särskilt märkvärdig i de allra äldsta delarna, men sedan allt intressantare, med sällsyntheter eller förvildade prydnadsväxter som följt med soptömningen och som troligen inte skulle ha klarat sig i en mindre fet mylla”*.

Ett decennium tidigare hade K. G. Nilsson börjat nysta i Osettippens ogräsflora och han bidrar årligen med fynd från särskilt Hallsbergstippar.

Medan undersökningar av de levande kulturminnena vid lantbrukens åkrar och gödselstäder alltid har betraktats som ett normalt inslag i botanisternas vardag har växt- och fröspridningen från trädgård, fågelmatning och reningsverk setts som något suspekt.

Nu tycks dock trenden gå åt motsatt håll. Varje odlad eller på annat sätt förmedlad växt kan ju tänkas förr eller senare dyka upp på tipparnas komposter. Här uppstår ett dilemma. I värsta fall kan en igår slängd växt på en komposthög idag anses vara "förvildad". Det finns alltså anledning för fyndmakaren att i möjligaste mån utreda växtens historia på den aktuella platsen.

Nu är bollen i rullning. Statistiskt sett kan vi inom ett antal år ha registrerat praktiskt taget alla i trakten odlade växter som förvildade, eftersom ståndorten på en kompost fyller även de flesta känsliga arters behov. Men det är en "risk" vi får ta om vi skall få en fullödlig bild av ev. i framtiden vidare spridda trädgårdsväxter i trakten.

Intresset för ödetomternas växter skall också ses i skenet av att trädgårsfloran kan komma att sprida sig i omgivningarna. Det är svårt att förutse vilka av ödetomternas och soptipparnas växter som kommer att bilda framtidens vegetation.

Ödegårdstomternas örter och träd saknar f.ö. ännu en genomgripande skildring från Närke. Anton Janssons (1950) opus, med uppgifter från bl.a. Kilsbergen, är ett vackert arbete som söker sin fortsättning.

Anmärkningsvärda exempel på hur det kan gå för trädgårdsväxter i förskingringen är druvfläder och häggmispel, som spritt sig i sen tid och numera är vanliga inslag i bl.a. bryn långt från tidigare odling vid gårdar.

Soptippsfloristiken i Närke har först fr.o.m. 1990-talet slagit ut i full blom, främst med Åke Lindström (1999; Karlsson 2002; m.fl.) som primus motor. Driven av sitt ohejdbara intresse för växtvärlden damm-

suger han och hans medarbetare bl.a. Örebrotraktens grustag där kommunen förvarar jord- och komposthögar varur spirat 100-tals m.l.m. exotiska florainslag.

Min egen insats i denna form av floristik är ytterst begränsad. Dock ser jag den som naturlig och alltid intressant. Jag bidrog för drygt tjugo år sedan (Löfgren 1987) till en medlidsam munterhet på riksnivå, då den beramade förteckningen över Arbogas akut hotade arter inleddes, i alfabetisk ordning, med — *Anethum graveolens* dill.

Numera är dock soptippsfloristiken var mans egendom och dill är en naturlig ingrediens både i potatiskok och landskapsfloror.

Litteratur

Almquist, E. 1957: Järnvägsfloristiska notiser.

Ett apropos till järnvägsjubileet. *Svensk Botanisk Tidskrift* 51: 223-263.

Aulin, F. R. 1914: Anteckningar till Sveriges adventivflora. *Svensk Botanisk Tidskrift* 8: 357-377.

Eckerbom, N.- P. 1964: *Roman om en stad*. Stockholm.

Jansson, A. 1936: Botanisk sevärdhet på sophög. Vid stadsgränsen. *Örebro-Kuriren* 1936-07-24.

Jansson, A. 1950: Ödegårdstomternas örter och träd. *Från bergslag och bondebygd. Örebro läns hembygdsförbunds årsbok* 5: 143-152. Örebro.

Karlsson, T. 2002: Nyheter i den svenska kärlväxtfloran I. Ormbunksväxter – jordroksväxter. *Svensk Botanisk Tidskrift* 96: 75-93.

Lindström, Å. 1999: Bidrag till Örebrotraktens flora. 2. Täcktområden. *Svensk botanisk tidskrift* 93: 265-278.

Löfgren, L. 1987: Lokalt hotade Arbogaväxter. *Hembygdsföreningen Arboga Minne Årsbok* 1987: 107-120.

Malmgren, U. 1979: Naturlig och potentiellt naturlig vegetation. *Svensk Botanisk Tidskrift* 73: 177-188.

Nya reservat i Örebro län 2010

Text: Michael Andersson

**Under 2010 beslutade Länsstyrelsen om bildande av ett nytt naturreservat i Örebro län. Örebro kommun beslutade om bildande av tolv nya naturreservat och två nya kulturrese-
servat och Lindesbergs kommun beslutade om bildande av naturreservatet Notkojudden.**

Efter kraftansträngningen 2009 då 32 nya statliga naturreservat bildades i länet, har årets resultat från Länsstyrelsen avseende nya beslutade reservat stannat vid endast ett. Örebro kommun däremot lade in en högre växel och beslutade om bildande av hela tolv naturreservat och två kulturrese-
servat. ”**Naturreservat**” är nog ett känt begrepp för de flesta, även om jag misstänker att många har rätt dimmiga begrepp om vad det egentligen kan innebära. ”**Kulturrese-
servat**” är däremot en ganska ny företeelse som kan förtjäna några förklarande ord.

Möjligheten att bilda kulturrese-
servat infördes i och med införandet av miljöbalken i slutet av 1990-talet. Både länsstyrelser (staten) och kommuner kan bilda kulturrese-
servat (precis som med naturreservat alltså). Förvaltare (den som bär kostnaden för förvaltningen och skötselåtgärderna) är vanligen den som beslutat om att bilda reservatet. Innan instrumentet ”kulturrese-
servat” fanns hade den offentliga kulturmiljövården inga större möjligheter att jobba med annat än enskilda objekt, t ex genom byggnadsminnesförklaring peka ut byggnader som bör bevaras för eftervärlden. ”Kulturrese-
servat” ska däremot omfatta miljöer, inte bara byggnader utan även deras omgivande landskap. Man vill sätta byggnaderna i sitt sammanhang för att det är viktigt för förståelsen, men även för att kulturmiljövård naturligtvis är så mycket mer än byggnader. Eftersom kulturrese-
servaten ska innefatta hela landskapsavschnitt har även denna skyddsform betydelse för bevarande av höga naturvärden, ofta sådana som är knutna till odlingslandskapet, eller i alla fall mänsklig verksamhet i någon form.

Fram till 2010 hade Örebro län endast ett kulturrese-
servat, nämligen Pershyttans bergsmansby i Nora kommun. Pershyttan är ett exempel på det problem som kulturmiljövården lever med, nämligen att staten inte skjuter till de medel som behövs för förvaltningen av de statliga kulturrese-
servaten. Samtidigt som jämförelsevis mycket pengar avsätts via Naturvårdsverket till skötseln av våra statliga naturreservat saknar Riksantikvarieämbetet (RAÄ) de skötselmedel som behövs för att kulturrese-
servaten på allvar ska kunna vårda landskapet kring byggnaderna. Det har lett till att RAÄ är mycket återhållsam med att stödja nybildandet av statliga kulturrese-
servat. Trots detta finns idag ett ganska stort antal kulturrese-
servat i landet som helhet, varav många bildats av kommuner.

Örebro kommun har valt att göra Karlslund och Sommarro till kulturrese-
servat, eftersom man gjort bedömningen att kulturmiljövårderna bör väga tyngre än naturvärdena i dessa områden. Miljöbalken tillåter nämligen inte att man gör både natur- och kulturrese-
servat av samma område/yta.

(Text inom citationstecken nedan är citat från Örebro k:ns hemsida, 2011-01-16.)

Nytt statligt naturreservat 2010

Hargemarken, Askersunds kn, 137 ha, klippkust och bergig gammal barrskog vid Vätterns nord-
östra strand, svårtillgängligt från land. Beslutet överklagades av en markägare till Regeringen, men överklagandet avslogs. Markägare: Naturvårdsverket och enskilda.

Nya kommunala naturreservat 2010

Notkojudden, Lindesbergs kn, 5 ha, är en udde i Ölsjön strax norr om Ramsberg. Udden utgörs

av en del av en rullstensås, 5-10 m hög, som är bevuxen med tallskog. Sjön är en populär badsjö för ramsbergsborna och udden är välbesökt.

Blänkabacken, Örebro kn, 70 ha, ”är ett spännande utvecklingsområde där skogen successivt skraddarsys för att skapa stora framtidsvärden. Området innehåller ljusa tallbackar med utsikt över Örebro och rika blandskogspartier med riktigt grova gamla träd.”

Boglundsängen, Örebro kn, 69 ha, ”bjuder besökaren på en härlig rundslinga i ett öppet jordbrukslandskap med betesdjur och stora grunda vattenspeglar. Våtmarken har tre viktiga funktioner. Den ska rena vattnet från bebyggelsen i Lillån, skapa ett trevligt rekreationslandskap och rik biologisk mångfald med bl.a. många olika fågelarter.”

Derbol, Örebro kn, 16 ha, ”ligger i nära anslutning till bebyggelsen i Hampetorp. Ljusa ängsbackar med rika lövdungar skapar en mjuk övergång till Hjälmärstranden och de rika hassellundarna med stora lövträd i den östra delen. Derbol är ett fint exempel på det rika natur- och kulturlandskapet vid Hjälmaren.”

Ekeby dreve, Örebro kn, 19 ha, ”är en populär udde vid södra Hemfjärden där man kan njuta av öppna strandmiljöer och vida utsikter över vattnet med Örebro och Kilsbergen i fonden. Området består av variationsrik lövskog, en liten tallbacke, alstrandskog och ett småkuperat odlingslandskap. Udden ligger på lämpligt promenadavstånd för invånarna i Ekeby.”

Gladarberget, Örebro kn, 33 ha, strax S om Hovsta samhälle, ”är en motions- och äventyrsskog. Här kan man uppleva riktig gammal trolldom med stora stenbumlingar och vackra ormbunkar. En variationsrik motionsslinga tar besökaren runt området.”

Hässlebyskogen, Örebro kn, 46 ha, strax N om Hovsta centrum ”består av gammal granskog med vacker vårblooming av blåsippor, ovanliga svampar, spännande blockområden och ”leende” lövbackar med öppna beteshagar.”

Kränglan, Örebro kn, 83 ha, strax Ö om Lillån-Bettorp, ”är en variationsrik och mycket populär rekreationskog med motionsslinga. Skogen utgör en viktig länk i Örebros grönstruktur och binds samman i kommande detaljplaner med naturreservatet Rynningeviken. Området har stor framtidspotential med rätt långsiktig skötsel.”

Markaskogen, Örebro kn, 163 ha, ”ger ”storskogskänsla” med gammal granskog, hållmarker och små myrpartier. I norra delen ligger dammar och rika våtmarker i ett öppet beteslandskap. Skogen används av universitetet och andra skolor samtidigt som många motionerar på de fina stigarna.”

Nasta marmorbrött, Örebro kn, 2 ha. Se artikel på annan plats i T-veronikan.

Reträtten, Örebro kn, 26 ha, ”utgör en del av förkastningsbranten söder om Örebro och en fortsättning av den variationsrika miljön i Sommarro. Vårblomningen av vitsippor är fantastisk i hassellundarna. Gläntor och stora gamla lövträd skapar variation utmed promenadstigen.”

Vinteråsén, Örebro kn, 86 ha. Se artikel på annan plats i T-veronikan.

Öknaskogen, Örebro kn, 81 ha, ligger helt nära bebyggelsen i Vivalla-Lundby. ”Området bjuder besökaren på en härlig motionsslinga genom gammal granskog, en tallmosse med doftande skvattram och ljusa lövbryn mot bebyggelsen.”

Utvidgade kommunala naturreservat 2010

Oset & Rynningeviken, Örebro kn, utvidgning ca 47 ha, var tidigare två skilda reservat bildade vid olika tidpunkter. Kommunen beslutade nu att slå samman dem till ett reservat och även att utvidga reservatsområdet på landsidan med våta strandängar, lövskogspartier och ett område som benämns Rynningeåsen. Markägare: Örebro kn.

Nya kommunala kulturresevat 2010

Karlslund, Örebro kn, 159 ha. ”I Karlslund möter besökaren en kulturskatt av äldre byggnader och spår av många verksamheter som var kopplade till kraften i de brusande forsarna. Många växter och djur trivs i det omväxlande vattenlandskapet. Området utgör en mix av välskötta parkområden, vackra byggnader med små trädgårdar, beteshagar, vilda skogspartier, alléer och

Svartån som den livgivande pulsådern. Mängder av kultur- och rekreationsaktiviteter pågår året runt i Karlslund.”

Sommarro, Örebro kn, 63 ha, ”tillhör Örebroarnas klassiska utflyktsmål. Ett stenkast från stadskärnan kan man här ströva i ett omväxlande lövlandskap med gamla stengårdsgårdar och byggnader som minner om månghundraårig lokal historia. På krönet av sluttningarna finns karga urbergshällar med riktig gamla tallar.”

Överprövning av 2009 års överklagade beslut om naturreservat

Under det gångna året har beslut fattats som överprövar Länsstyrelsens tidigare beslut 2009 om bildande av naturreservat i ett antal fall. Beslutet om utvidgning av naturreservatet Dunderklintarna, Örebro och Lekebergs kn:er godkändes av Regeringen utan ändring och överklagandet avstogs. Däremot gick Regeringen på markägarens överklagande av beslutet 2009 om utvidgning av naturreservatet Kanterboda. Regeringen beslöt att upphäva Länsstyrelsens beslut och återförvisa ärendet för ny handläggning. I fallet med de 28 besluten om naturreservat på Sveaskogs mark, avseende en föreskrift som innebar begränsningar för orienteringstävlingar, beslöt Länsstyrelsen att själv ompröva de 22 beslut som överklagats av enbart Sveaskog och ändra föreskriften. Regeringen prövade de sex ärenden som även överklagats av Örebro läns orienteringsförbund (ÖLOF) och KFUM och kom till samma beslut gällande dessa. Regeringen kom även fram till att ÖLOF och KFUM inte hade rätt att överklaga reservatsbesluten.

Faktaruta

1 ha = 1 hektar = en yta som motsvarar en kvadrat med sidorna 100 meter x 100 meter = 10 000 kvm

Bildtexter till sidorna 11 - 14

1	Bombmurkla (HK)	9	Bäckveronika (AH)	17	Skogsbingel, hanplanta (AH)
2	Plattlummer (HK)	10	Höskallra (AH)	18	Natt o Dag - Lundkovall (AH)
3	Vårärt (BN)	11	Honungsblomster (AH)	19	Rödsyssla (AH)
4	Guckusko (BN)	12	Knärot, närbild (AH)	20	Rödsyssla, närbild (AH)
5	Grönbräken (BN)	13	Kungsmynta (AH)	21	Stor blåklocka (AH)
6	Brakved (BN)	14	Bäckveronika (AH)	22	Blåklocksbi, Melitta haemorrhoidalis (AH)
7	Tistelsnyltrot (AH)	15	Vattenmärke (AH)		
8	Vaxnycklar (AH)	16	Korskovall -blek form (AH)		

Fotografer: HK Herbert Kaufmann, BN Björn Nordzell samt AH Arne Holmer

Exkursion till Falbygden

Text: Kjell Sundkvist. Foto: Arne Holmer, se färgbilder på sid 12 - 13.

Morgonen den 10 juli mötte fyra förväntansfulla personer upp vid Texacomacken i Nora för vidare befordran via Örebro till Falbygden i Västergötland. Vissa farhågor för vädret framfördes, skulle det bli kyligt, kanske regn? De här tankarna visade sig senare helt obefogade, då vi upplevde en av sommarens varmaste och soligaste dagar. Vid Scandic Hotell i Örebro väntade ytterligare fyra personer och med två bilar påbörjades färden söderut. När vi vid ett kortare stopp i Skövde kom ut ur bilarna slog en närmast tropisk värme emot oss, vi hade i alla fall tur med vädret!

Första anhalten var vid Nohlmarken söder om det lilla samhället Skultorp, där frukost intogs i svalkande skugga. På parkeringen utanför reservatet växer ett par ruggar av ärtväxten puktörne, en sällsynthet i landskapet. Nohlmarken har blivit kallad Västergötlands orkidéparadis, platsen gör skäl för namnet. Berggrunden utgörs av lagrad kalksten och platsen har tidigare upplevt en industriell epok med kalkbrytning som upphörde omkring 1950. Då påbörjades en igenväxning av området, men i etapper har platsen röjts och restaurerats. I sluttningarna rinner kalkrikt grundvatten som i de nedre plana partierna gett upphov till en kärr-/fuktängsartad biotop, men även torrare partier förekommer i de övre delarna. Hela Nohlmarken hävdas genom sen slätter.

I Botanisk Tidskrift för år 2009 finns en slinga inlagd som vi försökte följa på vår vandring genom området. Det första vi lade märke till, var den rika förekomsten av skogsnycklar och gräsull, som delvis dominerade de nedre partierna. Men också ängsnycklar och inte minst kärrknipprot var mycket framträdande inslag i florán. Troliga hybrider med inslag av skogs- och ängsnycklar noterades också. Höskallran är en art på tillbakagång i vårt land, men här finns den i tusentals exemplar. Plattsäv är en växt som vi som kommer från Bergslagen inte ofta får se. Flugblomster och det lilla honungsblomstret noterades vid den fortsatta vandringen. Ytterligare orkidéer som uppmärksammades var tvåblad, Jungfru Marie nycklar, ett torkat exemplar av Sankt Pers nycklar sågs i ett torrare parti men också mängder av brudsporrar, även vita exemplar, skogsknipprot, vaxnycklar och grönvit nattviol. Av starrarter dominerade ängsstarr i de fuktiga delarna men också lopp-, slank- och näbbstarr observerades.

I en av småbäckarna finns en förekomst av umbellaten vattenmärke men även vattenmynta. Så kom vi upp på de torrare partierna. Här växer den bleka formen av korskovall men också den vackra lundkovallen, eller natt och dag. Vi såg även sötvedel, sommarfibbla, stånds, spåtistel, stallört och kungsmynta, annat att förtiga. På nervägen noterades också kärrfibbla, skogsbingel, getapel m.m. Det var ett gäng trötta och svettiga men nöjda exkursionsdeltagare som återvände till bilarna. På vägen upp från reservatet sågs från bilarna några kåltistlar, också den ovanlig i landet över huvud taget.

Resans nästa mål blev Falköping där en stärkande lunch intogs på Mc Donalds. Vidare österut förbi ruinen av Agnestads rundkyrka till Älleberg. I närheten av källbäckarna vid Ällebergs äne finns en förekomst av bergets stora botaniska attraktion, tistelsnyltrotten, en parasit på brudborste. Vi fann fyra exemplar i vägkanten österut. Andra växter här var bäckveronika och skogsvicker som är ovanlig på Falbygden. Färden fortsatte upp på berget för en kaffepaus. Älleberg är ju på grund av sin goda termik ett centrum för segelflyget i Sverige och ett museum finns numera inrett här. Vi kunde också njuta av den magnifika utsikten över bygden, främst norr- och västerut.

Återfärden norrut fick för den ena bilens del ett avbrott vid Hornborgasjöns fågeludde. När jag vid mitten av sextioalet först kom att bekanta mig med landskapets natur, gjordes en tur till sjöns ostsida. Den var då nästan fullständigt igenvuxen med bladvass och öppna vattenytor fanns knappast. Det som skett sedan dess måste i det närmaste betraktas som ett mirakel. Numera går det knappt att upptäcka vass över huvud taget, utan stora öppna vattenytor dominerar, fantastiskt! Ett kortare stopp gjordes även vid Varnhems kloster. Utbytet av resan blev mycket lyckat!

Rapport från de Vilda Blommornas dag 2010

Text: Lena Lindgren och Inga Hedgren

De vilda blommornas dag ägde rum den 20 juni 2010 med tio vandringar i Örebro län, från Ställdalen i norr till Askersund i söder, med cirka 150 deltagare. Inom Örebro stad tillkom två nya lokaler: Karlslund och Varbergaskogen.

I förra numret av T-Veronikan fanns ett fint bildreportage från vandringen i **Herrfallsäng** med Arne Holmer; två klassiker i sammanhanget och här följer en rapport om några övriga vandringar.

I **Karlskoga** går Owe och Maj-Britt Nilsson vartannat år i den frodiga Bullerdalen i östra kommundelen. Så ock i år och förutom den högväxta strutbräken *Matteuccia struthiopteris* bidrog lokalens ravinväxter till det frodiga intrycket. Man fann en ovanligt rik förekomst av storgröe *Poa remota*. På kyrkogårdsmuren återfanns hybridtraven *Arabis x digenea*, som där har sin enda lokal i Sverige och vars vintergröna rosetter bäst inventeras på vintern.

Sedan många år håller Märta Dahlberg och Thyra Lundell i vandringarna i **Ställdalen**. I år besöktes Ljustjärn, en skogstjärn med mycket rent vatten där man förr hämtade dricksvatten när brunnen sinade. Deltagare från 0.6 år till 82 njöt av en härlig promenad som delvis gick längs kanten av tjärnen där man fann bl a kråklöver *Potentilla palustris* och klubbmurkling *Mitrula paludosa*, som här har en av sina få lokaler.

På **Latorpsängen** var blomningen fin i det varma och soliga vädret. Tomas Gustafson rapporterar att glädjande nog har de delade exemplaren av guckosko i Kantängen fröförökat sig spontant.

Älvhytteängen, där man såg en fjärl som troligen var svinrotsvecklaren och vars naturliga biotop är slätterängen, och **Vena hage**, där man fann låsbräken *Botrychium lunaria* på ännu ett ställe, var målen för vandringen i Nora under Per Erik Perssons ledning.

Varbergaskogen är typisk för den natur man finner i närheten av våra bostadsområden: en intressant blandning av natur och kultur där trädgårdsutkast kompletterar den ursprungliga floran. Man fann bl a grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, linnea *Linnea borealis*, svinrot *Scorzonera humilis*, strandiris *Iris sibirica*, klotpyrola *Pyrola minor*, en rödblåg oxalis, murreva *Cymbalaria muralis*, pillerstarr *Carex pilulifera*, potatis *Solanum tuberosum*, vintergröna *Vinca minor*. Michael Andersson ledde vandringen.

I **Karlslund** ledde Ingrid Engström och Elisabeth Kocken vandringen som bitvis gick längs ån. Där fann man mycket intressant i ett särskilt sumpigt parti. Annars var, som vid alla vandringar den här dagen, de vanliga växterna huvudämnet.

Björn Nordzell och Leif Sandgrens guidning i **Vattenparken**, precis som ovanstående var där de vanliga växterna i fokus.

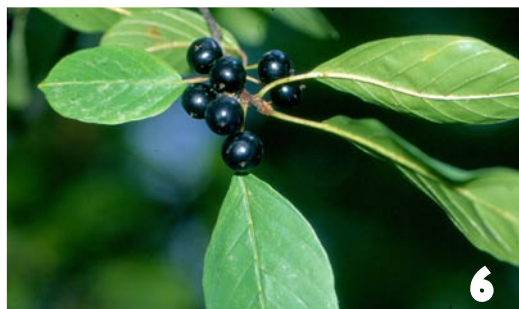
Stort tack till alla medlemmar, som ställde upp som guider, inte minst de som inte är omnämnda i rapporten här.

I år firar vi 10-årsjubileum den 19 juni 2011 med nya blomstervandringar! Vi hoppas att evenemanget kommer att bli minst lika lyckat som i fjol. Bl a kommer Ingalill Teljå att ta deltagarna med upp på **Kvarntorpshögen** för en exkursion och vi återkommer med fler mål och detaljerade uppgifter i kommande nummer av T-Veronikan.

Bombmurklor och plattlummer

Naturresevaten Vinteråsen och Nasta

Exkursion till Falbygden 2010

Exkursion till Falbygden 2010

Rödsysslan

Vildbin är en förutsättning för pollineringen av bl a rödsysslor och blåklockor.

Förslag till hur växtplatserna för rödsyssla i Närke ska skötas

Text: Michael Andersson. Färgbilder: Arne Holmer se sid 14.

Rödsysslan (röd skogslilja) är en vacker orkidé som botanisterna i Örebro län har följt under en lång följd av år, på dess enda två aktuella växtplatser i Närke. Efter en föreläsning av Magnus Stenmark, från hans inventering av Örebro läns gaddstekelfauna (Stenmark 2010), kom vi i samspråk om rödsysslan. Magnus berättade om dess beroende av vildbin för pollinering. Rödsysslan härmar blåklockornas dofter för att lura till sig vildbin som egentligen är specialiserade på att samla pollen från blåklockor. (Ett exempel på vad som kallas ”Batesiansk mimikry” på ”vetenskapliga”). Eftersom jag länge funderat över frågan hur vi ska vårda länets växtplatser för att rödsysslan ska vara livskraftig på lång sikt, blev jag väldigt intresserad av att ta reda på mer. Förekomsten av bin är ju en kritisk faktor för rödsysslans överlevnad. Den nya naturskyddsenshetens chef Johan Wretenberg tyckte också idén var intressant och han beställde en inventering av bin och blåklockor från Magnus företag Faunistica. Syftet var att undersöka förutsättningarna för god pollination av rödsysslan på dess två växtplatser i Närke. Undersökningen gjordes av Magnus syster Sofia Larsson under sommaren 2010. Hon inventerade dels förekomsten av blåklockor av olika arter i växtplatsernas närområden och dels förekomsten av vildbin specialiserade på blåklockor. (Ja, både Magnus och Sofia är experter på gaddsteklar.) Nu har rapporten kommit (Larsson 2010) och resultatet visar sig vara mer positivt än vad jag hade trott. Sofias bedömning är att det sannolikt finns tillräckligt med blåklockor, ”nektar- och pollenkällor”, och vildbin som pollinerar dem för att rödsysslan också ska bli pollinerad. Vid besök på båda rödsysslans växtplatser den 20 juli såg Sofia att en ”individ” på vardera lokalerna hade bildat frökapslar. Det visar med stor sannolikhet att insekters besök på blommorna har lett till pollination, menar hon. Hon rekommenderar ändå att riktade åtgärder görs för att öka mängden blåklockor och därmed mängden vildbin på växtplatserna. Särskilt stor blåklocka har en fenologi och biotopkrav som liknar rödsysslans. Med ökad närvaro av pollinerande bin ökar möjligheten för rödsysslan att pollineras, sätta frön och sprida sig. Sofia rekommenderar även att ”långsiktigt upprepade måttliga störningar” återinförs i båda områdena med bestånd av rödsyssla. Exempel på en sådan lämplig störning är skogsbete, där kornas klövtramp och bete rör om i översta markytan, river isär tät markvegetation och humusskikt, så att mineraljord blottläggs. På så vis kan frön av både blåklockor och rödsyssla lättare självså sig och växterna kan öka i antal. Även vildbin som bor i marken gynnas när sand blottläggs, då de får lättare att hitta lämpliga boplatser. (Två av de fyra vildbiarterna, som finns på lokalerna, ängssandbiet *Andrena bicolor* och blåklocksbiet *Melitta haemorrhoidalis* anlägger sina bon i solvarma sandfläckar.) Både rödsyssla och vildbin missgynnas dock av för intensivt bete, det ska vara ett måttligt betestryck. Hon menar att det är otänkbart att riskera de små bestånden av rödsyssla. Därför måste ett införande av skogsbete göras så att betesdjuren inte tillåts gå där rödsysslan växer, men nära intill. Sofia föreslår även att förekomsten av blåklockor och frösättning hos rödsyssla återkommande följs upp, samt att nyetableringar av rödsyssla i närområdena ska eftersökas. Med Sofias rekommendationer i minne blir det nu en utmaning för Länsstyrelsen att utforma lämplig skötsel för rödsysslans växtplatser.

Referenser

Larsson, S. 2010. *Röd skogslilja* *Cephalanthera rubra* i Örebro län – sårbar och i behov av skötsel. Länsstyrelsen i Örebro län, publ. nr: 2010:41.

Stenmark, M. 2010. *Gaddsteklar i Örebro län – inventering av sandiga marker samt en sammanställning av historiska fynd*. Länsstyrelsen i Örebro län, publ.nr: 2010:28.

Bombmurklor i Norra Klämmeshöjden - Ölme församling i Värmland - 2010

Text och bild: Herbert Kaufmann. Färgbilder se sid 11.

Tillsammans med tio deltagare genomsökte vi norra Klämmeshöjden efter bombmurklor. Vintern plågade Värmland ovanligt länge 2010, endast en vecka tidigare var området till stora delar täckt av ett sammanhängande snötäcke. Regnet och det milda vädret medförde dock att snön fick ge vika inför den annalkande våren och nu fanns endast några snörester kvar i skuggpartier och norrsluttningar. Citronfjärilar yrade omkring i solskenet, gransångare och talltitor sjöng i granskogen.

Under Per Larssons ledning besökte vi de platser där vi under förra årets inventering (2009) hittade ca 400 bombmurklor medan 2010 fann vi endast 24 fruktkroppar utspridda över området. Åke Klaveness visade oss en större bombmurkla som han redan hade observerat den 22 december, den fanns fortfarande kvar och fruktkroppen var fortfarande ganska slutet och hade sedan december inte förändrats nämnvärt under snötäcket.

Plattlummer *Diphysastrum complanatum* och ögonpyrola *Moneses uniflora* var några växter som vi såg under exkursionen.

Området är ganska älgrikt och på älgspilling fanns älglegeskål *Byssonnectria aggregata*. I barrskogen, i barmattan, såg vi vårtrattskivling *Clitocybe pruinosa* och fransad jordstjärna *Geastrum fimbriatum*. På de talrika äldre granstubbarna växte gullticka *Skeletocutis amorpha*. På kvistar av gran fanns vintermusslingen *Panellus mitis* och på nedgrävda grankottar växte grankotteskivling *Strobilurus esulentus*. Vid parkeringen fanns travar av avverkad timmer, här fanns på multnande björkstammar cinnoberticka *Pycnoporus cinnabarinus* med vackert lysande röda porer och på granstockar fanns talrikt vedmusslingen *Gloeophyllum sepiarium*.

Följ med till underbara Dalsland eller Pältsan & treriksröset i nordligaste Sverige!

Dalsland: Förra årets Ölandsresa blev mycket lyckad. Rapporter från den finns i T-Veronikan nr 3/2010. I år har vi planer på en botanisk resa till Dalsland. Förra året gav SBT ut häfte nr 3/2010 av Svensk Botanisk Tidskrift om *Växtfynd i Dalsland* författad av Kjell Eriksson och Stefan Hult. Den är ett komplement till *Flora över Dal*, utgiven 1981.

Upplägget tänker vi oss ungefär som Ölandsresan med max 14 deltagare. Vi åker i egna bilar och bokar in oss på ett par vandrarhem i olika delar av landskapet. Vi räknar med att lämplig tidpunkt är i mitten av juni med hemkomst i god tid före de Vilda Blommornas Dag. I så fall behöver vi kontakta vandrarhemmen i början av mars. Det finns möjlighet till viss guidning av lokala botanister.

Vill du vara med på resan? Den som vill får gärna vara med och planera. Hör av dig snarast möjligt till Ingrid o Sven Engström, tfn 019-250201.

Pältsan & treriksröset i nordligaste Sverige: Vi undersöker också intresset för en sådan tur. Samling blir i Kilpisjärvi i nordligaste Finland. Från Kiruna finns vägförbindelse via Karesuando till Kilpisjärvi på finska sidan av Könkämä älv. Från Kilpisjärvi går båttrafik över sjön Kilpisjärvi. Från båtlänningen är det ca en mil till fjället. **Vandringen är förhållandevis krävande eftersom terrängen delvis är brant, en höjdskillnad på 700 m.** Övernattning i tält eller fjällstuga. Till STF Pältsastugorna är det 15 km från båtlänningen och ytterligare 15 km till växtplatserna på Pältsan.

Betydelsen av ett försvunnet herbarium

Text: Carl Anders Lindstén.

Vart tog min växtpress, portör och mitt herbarium vägen? Ja, jag saknar dem i dag, inte för att de var mina, utan därför att de egentligen var min fars. Det var nämligen han som såg till att jag vid höstterminens början kunde presentera ett herbarium för min biologilärare Storken som naturligtvis låg på en nivå som var för hög för min kompetens – vilket egentligen inte var så bra! Min far var nämligen Eidan Lindstén, och även om jag naturligtvis är jävig vill jag påstå att han var en av våra mer framstående botaniker.

Det som i det här sammanhanget inte var så bra, var att även när det gällde de mer ”kvalificerade” växterna stämde etikettens uppgifter med den pressade växten! Och det är kanske därför som mitt herbarium aldrig hamnade i Karros samlingar. Av Storkens många egenheter var det nämligen en som kan ha spelat in (men som jag i sannings namn inte helt vill gå i god för, men som bekräftats av andra). När Storken inte kunde avgöra om växten stämde med etiketten drog han handen över växten med kommentaren ”bara hö”. Och jag hade nog ovanligt många kvalificerade exemplar av det slaget som på så sätt mötte sitt öde.

Doktor Storken – för han var noga med titulaturen, annars blev det anmärkning – kände väl sina pappenheimare. När ett herbarieblad dök upp som hade gått i arv alltför många gånger lyfte han symboliskt på hatten och påpekade lite syrligt att det var ju trevligt att än en gång få träffa en gammal bekant.

Men jag må dock erkänna att den typ av pedagogik, som inte byggde på förtroende utan snarare på icke ifrågasättande respekt, ändå hade en viss effekt – för sådana latinska namn som *Jasione montana*, (som olyckligtvis inte är vanlig i Närke och därför väckte Storkens misstänksamhet), sitter som gjutet.

Herbarieinsamling är givetvis en otidsenlig och klandervärd verksamhet. Å andra sidan innebär det en kunskapslucka hos dagens generation som lider under den villfarelsen att det är bara att slå upp på internet. Att det räcker med att bara veta var man kan få reda på lärdom tillhör dagens flumpedagogik. I en värld där man förstått att biologisk mångfald är en förutsättning för framtida mänskligt liv är avsaknaden av artkunskap en bekymmersam obildning.

Men det var inte bra som det var förr heller. För att skolgossarna på Karro skulle få kvalitativa herbarier och därmed fina betyg sägs det att man sålde guckuskor på järnvägsstationen i Latorp – guckuskor som givetvis var hämtade från Latorpsångarna. Detta var givetvis en bidragande orsak till att guckuskon utrotades på denna växtplats. Dessbättre kan vi i dag igen glädja oss åt gamla tiders blomsterprakt här i Latorp. Detta kan vi tacka eldsjälarna Ingvar Andersson och Eivor Tavenius och genom min fars och entomologen Anton Janssons insatser för reservatsbildning.

Herbariet har nog ändå spelat en roll i mitt naturintresse och engagemang för naturen. Men skolans roll i detta avseende begränsas till det intresse som grundlades trots att det skedde med tvång. När Storken inte var på riktigt undervisningshumör släpptes vi in i Karros biologiska museum (som ju är ett kulturhistoriskt kurioskabinett och inte ett biologiskt museum) för att bedriva självstudier genom att på egen hand beundra Närkes sista björn där uppe på sin klippa, förundras över den vita korpen och den svarta storken samt havsörnen Ture från Vättern.

Annars var det min far Eidan Lindstén och min mor Ella och de många exkursionerna med Örebro biologiska förening som sådde fröet. Och det fröet grodde inte minst genom det engagemang i Världsnaturfonden och Internationella Naturvårdsunionen som jag fick genom mitt arbete på världsscoutbyrån i Genève.

Så kanske spelar herbariet ändå på sitt sätt en roll också för de senaste 15 årens arbete för att uppmärksamma det för vårt land och vårt län unika geologiska naturområde vi har i Skärmarbodabergen. Nu har Skärmarbodabergen blivit naturreservat och vi har nått ett mål som gör att många människor, och särskilt ungdomar, kan få naturupplevelser och en förståelse för naturen som i sin tur är en förutsättning för människans fortlevnad.

Naturreseptatet Nasta marmorbrott

Text: Daniel Gustafson. Färgbild: Björn Nordzell se sid 11.

Trots att Nasta marmorbrott är ett mycket litet naturreseptat (1,7 ha) innehåller det en spännande blandning av natur och kultur.

Naturreseptatet vilar på en berggrund av urbergskalk. Berget är en del av det stråk av urbergskalk som sträcker sig från Lillkyrka och Glanshammar i öster till Axberg i väster. Reseptatet består av ett vattenfyllt före detta marmorbrott och dess närmaste omgivningar, med blockmassor och körvägar. Marmorbrytningen avslutades i slutet av 1900-talet och området har efter det vuxit igen. Runt det gamla marmorbrottet och på enstaka andra platser ligger berget i dagen.

Efter att marmorbrytningen avslutats har området vuxit igen med främst tall och unga lövträd. Tack vare den tunna jordmånen har igenväxningen gått långsamt och delar av området är fortfarande relativt öppet och marken solexponerad. Vegetationen i området är tydligt påverkad av den kalkrika berggrunden och moränen. Den fridlysta och rödlistade växten hällebräcka har flera växtplatser på kalkhällar och på andra solexponerade platser runt brottet. På blockmassor sydöst om brottet finns Närkes enda växtplats för ormbunken grönbräken. Andra värdefulla och intressanta arter som har hittats i området är t.ex. fältgentiana, skogsknipprot, purpurknipprot, strandbrässa och större vattensalamander. Området har idag ingen hävd, men på sikt kommer det troligen att hållas öppet genom gallring, röjning och kanske bete.

Naturreseptatet Vinteråsen

Text: Daniel Gustafson. Färgbilder: Björn Nordzell se sid 11.

Vinteråsens naturreseptat innehåller en blandning av naturtyper, och dess dryga 83 ha är utspridda som ett pärlband genom Latorp och Vintrosa i västra delen av Örebro kommun. Pärllorna innehåller stora naturvärden med rika lövskogar, betesmarker och rester av små slätterängar. Naturvärdena är främst knutna till och beroende av områdets speciella geologi och långvariga kulturhistoria.

Vinteråsen ligger i östra kanten av den så kallade Latorpsplatån som bildar en terrass mellan Kilsbergen i öster och Närkeslätten i väster. Här finns lager av bland annat alunskiffer och kalksten, vilket påverkar både natur och kulturhistoria i området. Många idag övergivna kalk- och skifferbrott vittnar om gångna tiders möda – i Latorpsbruk påbörjades brytning av alunskiffer redan i slutet av 1700-talet. De flesta brotten är i dag vattenfyllda, men i några kan man tydligt se de olika varven av berglager. Vegetationen i området är starkt påverkad av den kalkrika berggrunden och moränen. Det är särskilt påtagligt i de östra delarna, men avtar åt väster i och med att moränlagren ovanpå berget blir tjockare.

Den kalkrika berggrunden i området har gett upphov till en mycket frodig och artrik vegetation. I skogarna är rikedomerna på träslag påfallande och man hittar minst 17 olika träslag i området! Ofta dominerar ask och alm i frodiga lövskogar, men det finns också grandominerade delar. Även i buskskiktet är artrikedomerna stora, med arter som t.ex. skogstry, brakved, tibast och olvon. I skogarnas fältskikt hittar man typiska arter som trolldruva, ormbär, hässlelocka, nässellocka, stinksyska, vitsippa, blåsippa, vårärt, nästrot, hässlebrodd och skogsstarr. Områdets tidigare markanvändning gör dock att skogarna här sällan är äldre än ca 100 år.

Större delen av det som i dag är skog, planteringar eller buskmarker ligger på tidigare hävdade kulturmarker. I Latorp har länge funnits vidsträckt ängs- och betesmarker. Spår efter tidigare hävd finns överallt i landskapet, i form av bl.a. odlingsrösen, stengärdesgårdar och diken. I markfloran

hittar man en mängd hävdgynnade arter bland kärlväxter och svampar, särskilt i de marker som alltjämt hävdas, och i gläntor och bryn i skogarna. I de små slätterängsresterna hittar man en rik flora med arter som rosetjungfrulin, jordtistel, ormtunga, rödkämpar, darrgräs och gullviva. På de platser där man påbörjat en försiktig restaurering av tidigare hävdade marker har floran svarat snabbt; många växter ligger och väntar på gynnsamma förhållanden i den fröbank som bildats nere i marken under tidigare perioder av hävd. Även i områdets betesmarker är artrikedomen stor med ett flertal hävdgynnade arter bland växterna.

Här och var i skogarna står äldre, grövre och bredkronade träd som har vuxit upp i ett betydligt mer öppet landskap. Dessa stora träd hittar man också i betesmarker och ängar med befintlig hävd. På dessa gamla och grova träd finns ofta en rik epifytflora, särskilt i solbelysta lägen. Här hittar man arter som ekpricklav, klotterlav, kyrkogårdslav och grå vårtlav.

Om du tycker om orkidéer är Vinteråsen ett spännande område. Här hittar du arter som S:t Pers nycklar, skogsknipprot, purpurknipprot, tvåblad, nästrot och nattviol. En art som tidigare varit vanlig i Latorpsområdet, men p.g.a. igenväxning, plockning och uppgrävning nästan har försvunnit, är den stora orkidén guckusko. Den har nu återinplanterats på några platser inom Naturreservatet Vinteråsen och det angränsande naturreservatet Latorpsängarna.

Särskilt i fuktiga och kalkrika miljöer och på stammar av gamla lövträd är mossfloran rik, med arter som krusig ulota (*Ulota crispa*), lericfickmossa (*Fissidens taxifolius*), fetbålmossa (*Aneura pinguis*) och parkhättemossa (*Orthotrichum pallens*). Artrikedomen är också mycket stor bland svamparna. I områdets skogar, lundar, ängar och betesmarker hittar man arter som grå larvklubba (*Cordyceps entomorrhiza*), kungsspindelskivling (*Cortinarius elegantior*), lutvaxskivling (*Hygrocybe nitrata*) och musseronvaxskivling (*Hygrophorus streptopus*).

Växtrikedomen och det omväxlande landskapet bidrar till att artrikedomen också är stor i andra artgrupper. T.ex. är rikedomerna på fjärilar stor. I det angränsande naturreservatet Latorpsängarna gjordes 1970-1971 en inventering av fjärilar, med fynd av hela 263 arter. Bland dessa kan nämnas eldsnabbvinge (*Thecla betulae*), liten blåvinge (*Cupido minimus*) och svartfläckig glansmygare (*Carterocephalus silvius*). Fjärilarna trivs särskilt i det öppna och hävdade landskapet med en mångfald av nektarrika blommor. En artgrupp som gynnas av kalkrikedomerna är landmolluskerna. Det senare blir väldigt påtagligt när man ser mängden av vinbergsnäckor i hela området. Bland fåglarna finns arter som trivs i lundar och ädellövskogar, t.ex. grönsångare, härmsångare, stenknekk och skogsduva. Här finns arter som fördrar de mer öppna kulturmarkerna, såsom törnskata, törnsångare, stare och hämpling, och arter som gillar igenväxande buskmarker, som t.ex. näktergal, kärmsångare och gårdsmyg.

Naturreservatet Vinteråsen angränsar till naturreservatet Latorpsängarna och till den sydostligaste delen av Sveaskogs Ekopark Kilsbergen. De tre delarna kommer tillsammans att bilda ett stort sammanhängande naturområde, med ädellövskog omväxlande med kulturmarker. Enligt planerna kommer vandringsleder att knyta samman de olika delarna av reservatet med de andra skyddade områdena. Det här gör att det i framtiden kommer att finnas ett stort, lättillgängligt och mycket innehållsrikt strövområde i Latorp och Vintrosa.

Skriv i T-Veronikan

Välkommen med Ditt bidrag till T-Veronikan. Bifoga gärna bilder!

Vi i redaktionen är intresserade av olika ämnen, anekdoter som har med botanik att göra, tankvärda artiklar mm. Något som vi har berört i flera olika sammanhang är biologisk mångfald, hur växter, fåglar, insekter, träd samverkar på olika sätt.

Ibland har du kanske fina bilder eller något ämne, en frågeställning som kan inspirera någon annan att bygga en artikel omkring. Välkommen att höra av dig till någon i redaktionen!

Herbarienytt – Herbarieflytt

Text: Ingrid Engström.

Bakgrund Herbariet ägs av Örebro kommun och förvaltas av ÖLBS. Ursprunget är Karolinska skolans Herbarium. Därtill kommer c:a 10 000 belägg för Närkes Flora, som Lars Löfgren arbetar med, samt ett stort antal herbarier skänkta av privatpersoner. Totalt rör det sig om minst 85 000 kollektioner. Samlingarna innehåller såväl kärlväxter som lavar och mossor. En stor del av dem har insamlats i Närke men fr.o.m. mitten av 1800-talet även av nationellt framstående botanister som gjort resor i bl.a. USA, Algeriet, England och Norge. Även en del utländska botanister har bidragit till samlingarna. Herbariet, OREB enligt officiell förkortning, är knutet till Fytoteket i Uppsala. Det pågår en registrering av kollektionerna, som innebär att data skall överföras till Fytoteket för bl.a. framtida forskning. Ungefär hälften av registreringen är genomförd tidigare. Efter något års avbrott har kommunen sedan hösten av 2010, som en del i en arbetsmarknadsåtgärd, två medhjälpare som arbetar med registreringen. Det är inte vem som helst som klarar denna uppgift. Tyvärr måste arbetet avbrytas, eftersom medhjälparna inte får stanna längre än till 31 januari respektive 28 februari.

Den praktiska delen med att vårda samlingarna sköts av ÖLBS medlemmar ideellt. Vi är en grupp på 12 – 15 personer som arbetar i Herbariet ungefär 5 timmar var 3:e vecka. För närvarande går vi igenom alla släkten, förser dem med aktuella namn och ser till att de ligger i rätt ordning enligt Thomas Karlssons kärlväxtförteckning. Det innebär mycket omflyttningar eftersom många arter numera tillhör andra släkten än tidigare. En del av de gamla samlingarna är omonterade - det kan flyta omkring både växter och etiketter i omslagen. Detta åtgärdas vid genomgången. Arbetet är tidsödande, det skulle egentligen behövas personal på heltid under något år.

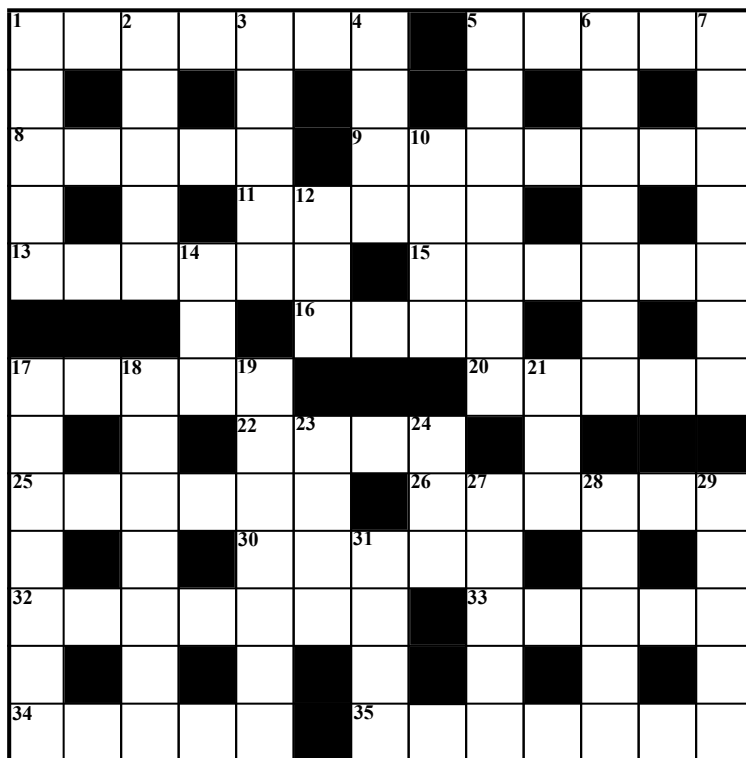
Flytten Örebro kommun hyr lokal för Herbariet av Länsmuseet i Kasernen Narva, Grenadjärstaden. Länsmuseet håller på att avveckla sina lokaler i Narva och har därför sagt upp Herbarielokalen. Kommunen skall nu lösa lokalfrågan internt. Flytt är aktuellt under våren. Örebroporten erbjuder en lokal på Mellringevägen 102, som inrymmer Specialpedagogiska skolmyndigheten. Lokalen, enligt ritningen på 74 kvm, är belägen i marknivå och behöver renoveras. Nuvarande lokal är c:a 90 kvm plus podiet som inrymmer biblioteksdelen. I biblioteket finns botanisk litteratur från Karro, referenslitteratur för Närkes Flora, som ägs av Lars Löfgren, nyinköpta floror bl.a. landskapsfloror och Flora Nordica vilka ägs av ÖLBS, slutligen årgångar av T-Veronikan och andra botaniska tidskrifter. Vi har dessutom tillgång till ett mindre sidorum, c:a 15 kvm, som innehåller kartoteket för Närkes Flora, en bokhylla samt 20 – 25 flyttlådor med ej insorterade herbarieväxter.

Möbleringen i Herbariet består av herbarieskåp, bokhyllor, ett par skrivbord, 24 stolar samt arbetsbord. Några av de senare är lånade från länsmuseet. Vid behov har vi möblerat om lokalen så att ÖLBS kunnat använda den för sammanträden och medlemsmöten med botaniska föreläsningar. Takhöjden är som lägst 2,55 m. under ventilationstrummorna i taket, att jämföra med de högsta herbarieskåpen på 2,50 m. Ovanpå dem förvaras växtpressar, portörer och andra kulturhistoriska föremål.

Vi har mätt alla möbler i Herbariet (utom i biblioteksdelen och sidorummet) och gjort skalenliga modeller av dem. Med dessa har vi möblerat ritningen över den erbjudna lokalen. Med god vilja går det att få in de befintliga möblerna utom de nio bord, som lånats från länsarvet, samt naturligtvis biblioteket.

Bedömning Eftersom den erbjudna lokalen är väsentligt mindre än den nuvarande, kan vi inte få tillräckliga arbetsytor. Vi får inte tillgång till vårt referensbibliotek. Den erbjudna lokalen ger därför enligt min bedömning endast möjlighet till magasinering av herbarieväxterna. En stor del av dessa – kanske 2/3 – kommer därför fortsätta vara osorterade. ÖLBS ideella insatser kommer i väsentlig utsträckning inte kunna utnyttjas. Större lokal och längre tidsfrist är nödvändigt för utveckling av de värdefulla samlingarna.

Naturkorsordet

VÅGRÄTT

1. Ruderatväxt eller djur – del
5. Potatisprodukt
8. Sådan näverlav finns
9. Snårväxt
11. Sådan varg finns
13. Gör botanist arter
15. Är botanist i utlandet
16. Bot mot botanistens reumatism?
17. Angriper träd
20. Har hårt trä
22. Efterled i Arenaria
25. Kan Piper hamna i
26. Då nära får avkomma
30. Nästan allt med det
32. Hög tuva av gräs
33. Botanisten Cardot
34. Äter kanske upp Din sallad
35. Tvåbladsläkte

LODRÄTT

1. Tallar
2. Hårdvete
3. Söker botanist i flora
4. Kompressionsved
5. Ljungsläkte
6. Början till ny lav
7. Rinner sommartid i botanistens panna?
10. Får botanist efter raritet
12. Fröväxt
14. Underjordisk bildning
17. Tjejgrupp och eternell
18. Körsbär
19. Släkte i familjen Ranunculaceae
21. Kan man ängsblommor
23. Guinness på duken
24. Vanlig blomfärg
27. Släkte i vatten
28. Härad med rara växter
29. Odlat fodergräs
31. Hölje runt Åkerö

Lösningen skall vara redaktionen tillhanda senast mån den 14/3 2011. Vinnaren får 2 trisslotter. Lösning och vinnare publiceras i nästa nummer av T-Veronikan. Korsordet finns för nedladdning som PDF-fil på hemsidan, kan skrivas ut på er skrivare. Konstruktör: Christer Klingberg

Kallelse till ÖLBS årsmöte 2011, sön 27/2 kl 16.00

Plats: Vivalla kyrkcentrum, Poesigatan 20 C, Örebro (Vivalla torg).

Mötet inleds med sedvanliga årsmötesförhandlingar. Därefter kaffeservering.

Föredrag: Fjärilar och växter i samspel i naturen.

Föredragshållare: Björn Nordzell.

Kontakta styrelsen för ev. mer info eller se ÖLBS hemsida www.olbs.se.

Program 2011

Söndag 13 mars kl. 15.00 Upplands Flora. Föredrag av Mora Aronsson om inventeringen och resultatet av Upplands Flora. Mora tar med sig ett antal exemplar av den nya boken Upplands Flora för försäljning. Meddela Michael i förväg om du är en hugad spekulant, så att Mora vet hur många exemplar han skall ta med sig. Herbariet Narva, Grenadjärstaden.

Söndag 1 maj Bombmurklor och mossor i Djupdalen, Frötunahult.

Vandringen ner i Djupdalen är krävande även om den går på den delvis stensatta gamla hålvägen "Kungsvägen" där Eriksgatan gick över Käglan. Ledare Michael Andersson och Herbert Kaufmann. Samling vid Svampen 10.00.

Senare delen av maj Axsjöfallet, ängsmarker med gullvivor och fjärilar Ledare Björn Nordzell. Någon gång i senare delen av maj beroende på vädret. Kontakta Björn eller någon i styrelsen för dag och tid.

Lördag 11 juni Fjärilsutflukt till Munkhyttans naturreservat. Ledare Claes Eliasson. Samling på Nora torg 14.00 eller vid Svampen i Örebro 13.00. Samarrangemang med Nora Biologiska Förening.

Prel 9 - 15 juni: Botanisk resa till Dalsland. Läs mer om planerna på sid 16.

Söndag 19 juni De Vilda Blommornas Dag. Detaljprogram i nästa T-Veronika.

Torsdag 7 juli Kärrknipprot, nycklar och andra rikkärsväxter i Venakärret, som är ett av Melansveriges största extremrikkärr. Ledare Per Erik Persson m.fl. Samarrangemang med Nora Biologiska Förening. Samling vid Vikers kyrka 18.00.

Mitten av juli Pältsan och treriksröset i nordligaste Sverige med landets enda växtplatser för laestadiusvallmo och fjälltrift. Här finns också många andra sällsynta fjällväxter. Läs mer om planerna på sid 16.

Augusti Vattenväxter Ledare Cecilia Journath Petterson. Tid och plats i nästa T-Veronika.

Söndag 21 augusti Grönbräken och gentianor vid Nasta

Vid Nasta finns länets enda växtlokal för grönbräken, som annars är vanlig på kalk och olivinbergarter i fjällen. Ledare Daniel Gustafson. Samling vid Svampen 10.00.

Styrelsen tar gärna emot fler förslag på exkursioner. Du kan t ex ta upp detta på årsmötet.

Örebro Läns Botaniska Sällskap

ÖLBS ändamål är att utgöra ett forum för utbyte av erfarenheter och kunskaper inom botanikens olika grenar, att utforska floran inom länet och att verka för skydd av växtlokaler och växtsamhällen. ÖLBS är anslutet till Svenska Botaniska Föreningen.

Styrelse

Ordförande

Per Erik Persson Gamla Viken 217
713 92 Gyttopp, tfn 0587-704 06
pererikpersson.gamlaviker@telia.com

Vice ordförande

Daniel Gustafson Hemmansvägen 3
702 17 Örebro, tfn 019-18 87 72
e-post daniel.gustafson@telia.com

Sekreterare

Inga Hedgren Stensoppsvägen 1
705 95 Örebro, tfn 073-9946016
inga.hedgren@telia.com

Kassör

Herbert Kaufmann Sofiebergsv.
6 702 29 Örebro, tfn 019-24 61 94
hekau@bredband.net

Organisationsnummer

875001-7298

Adress

Korrespondens ställs till ordföranden.

Ledamöter

Berit Ragné Odengatan 2
713 32 Nora, tfn 0587-109 11

Owe Nilsson Utterbäcksvägen 10,
691 52 Karlskoga, 0586-728478
owe.kga@telia.com

Tomas Gustafson, Arvaby,
719 95 Vintrosa, tfn 019-320685
tomas.gustafson@naturskyddsforeningen.se

Suppleanter

Lena Lindgren, Blyglansvägen 8
703 74 Örebro, tfn 019-20 17 60
stigolena@hotmail.com

Michael Andersson Tornfalkgatan 124,
703 49 Örebro tfn 073-05 23 675
hem tfn: 019-611 68 32
primus@telia.com

Medlemsavgift 2010

Ordinarie medlem 140 kr.
Familjemedlem 70 kr (ej *Veronika*).
Avgift inbetalas till
Plusgiro **64 26 24-1**.

Programmet läggs också ut på ÖLBS hemsida www.olbs.se

ÖLBS samarbetar med

Studie
främjandet

Telefon: 019-16 83 00

Veronikan

Årgång 16 nr 1/2011

Ordföranden har ordet	3
Tipp-Åke och Dill-Lars	
Lars Löfgren	4
Nya reservat i Örebro län 2010	
Michael Andersson	6
Exkursion till Falbygden	
Kjell Sundkvist	9
Rapport de Vilda Blommornas dag 2010	
Lena Lindgren och Inga Hedgren	10
Förslag till hur växtplatserna för rödsyssla i Närke ska skötas	
Michael Andersson	15
Bombmurklor i Norra Klämmeshöjden - Ölme församling i Värmland - 2010	
Herbert Kaufmann	16
Följ med till underbara Dalsland eller Pältsan & treriksröset i nordligaste Sverige	
Ingrid Engström och Arne Holmer	16
Betydelsen av ett försvunnet herbarium	
Carl Anders Lindstén	17
Naturreservatet Nasta marmorbrott	
Daniel Gustafson	18
Naturreservatet Vinteråsen	
Daniel Gustafson	18
Herbarienytt - Herbarieflytt	
Ingrid Engström	20
Naturkorsordet	21
Kallelse till ÖLBS årsmöte 2011	22
Program 2011	22

